



IDASTIINA VALTASALMI

Selkoa ihmisestä

Ihminen-sanan merkitykset ja käyttö selkokielisissä sanomalehtiteksteissä

1 Johdanto

Selkokieli on mukautettu suomen kielen muoto, joka on sisällöltään, sanastoltaan ja rakenteeltaan yleiskieltä helpompaa. Se on suunnattu ihmisille, joille yleiskielen lukeminen tai ymmärtäminen on vaikeaa. (Leskelä 2019, 93.) Kirjoitettu selkokieli noudattaa yleiskielen normeja, mutta selkokielellä on myös omat periaatteensa, joilla kielestä tehdään yksinkertaisempaa. Selkokielen periaatteita esitellään kirjoitusoppaissa (Virtanen 2012; Leskelä–Kulkki–Nieminen 2015; Leskelä 2019), ja kriteerejä on kerätty Selkomittariin (Selkokeskus 2018), jolla arvioidaan informoivien tekstien selkokielisyyttä¹. Selkokieltä on käytetty Suomessa 1980-luvulta lähtien, ja selkokielen teoriaa on kehitetty käytännön rinnalla nykypäivään asti (Uotila 2020; kansainvälisestä tutkimuksesta ks. esim. Hansen–Schirra–Maaß 2020). Selkokielessä on kuitenkin edelleen piirteitä, joita ei ole kuvattu teoriassa tarkasti.

Tässä artikkelissa tarkastellaan *ihminen*-substantiivin käyttöä selkokielisissä sanomalehdissä korpustutkimuksen keinoin. Tavoitteena on tutkia selkokielen sanastoa ja rakenteita yhden sanan kautta. Aluksi tutkimusote on korpusvetoinen (ks. esim. Tognini-Bonelli 2001; McEnery–Hardie 2011), eli tutkittavan sanan annetaan nousta esiin aineistosta ja johdattaa selkokielelle tyypillisten piirteiden ääreen. Sitten tutkitaan selkokielen piirteitä tekemällä havaintoja *ihminen*-sanan käytöstä ja merkityksistä. Tutkimuksessa etsitään vastauksia seuraaviin kysymyksiin: Missä muodoissa ja merkityksissä *ihminen* esiintyy selkokielisissä sanomalehtiteksteissä ja miten usein? Miksi *ihminen* on selkokielessä yleinen ja miten sitä käytetään? Vastauksia etsitään tarkastelemalla sanan esiintymiä selkokielessä ja vertailemalla niitä selko- ja yleiskielen normeihin sekä yleiskieliseen vertailuaineistoon.

1 Selkomittari ei vielä kaikilta osin perustu tutkimukseen.

2 Selkokielen sanastoa ja rakenteita koskevat kriteerit Selkomittarissa

Selkokeskuksen kokoama Selkomittari (2018) sisältää 106 selkokielen kriteeriä, joista 80 koskee tekstiä, sanoja ja kielen rakenteita². Kriteereillä arvioidaan selkotekstien rakenteellista monimutkaisuutta ja vaikeutta selkokielen lukijoille eli arviointia tehdään sekä absoluuttisen että relatiivisen kompleksisuuden näkökulmasta (ks. esim. Kusters 2008). Lukijänäkökulma on mukana noin kolmasosassa kriteereistä, joissa nostetaan esiin lukijan oletettuun maailmantietoon ja kielellisten rakenteiden hahmottamiseen liittyviä aiheita.

Tässä luvussa esitellään sanoja ja rakenteita koskevat kriteerit valituilta osin. Selkokielen piirteitä havainnollistetaan esimerkillä 1³.

- (1) Hallitus esitteli viime viikolla suunnitelman, joka uudistaa sosiaali- ja terveydenhuollon Suomessa. Sitä kutsutaan lyhyesti sote-uudistukseksi. Sotea on suunniteltu jo 15 vuotta.

Sosiaalipalvelut ja terveystalvet saa pian sote-keskuksista. Kun ihminen voi huonosti, hän ottaa yhteyttä sote-keskukseen. Siellä hänet ohjataan juuri sellaiseen palveluun, mitä hän tarvitsee.

Palvelu voi olla lääkäri tai sairaanhoitaja. Se voi olla myös sosiaalityöntekijä, terapeutti tai fysioterapeutti. Enää ei tarvitse odottaa hoitoon pääsyä. Näin ihmiset pysyvät terveempinä. Rahaakin ehkä säästyy. (Juusola 2020.)

Esimerkistä selviää, että selkokielessä suositaan yleisiä, konkreettisia, kotoperäisiä ja lyhyitä sanoja, joiden arvioidaan olevan lukijoille tuttuja (Selkokeskus 2018, kriteerit 33–36). Jos sanat arvioidaan vieraiksi, ne selitetään ymmärrettävästi ja luontevasti siinä kohdassa, jossa ne esiintyvät ensimmäistä kertaa, kuten – – *suunnitelma, joka uudistaa sosiaali- ja terveydenhuollon Suomessa* > *Sitä kutsutaan lyhyesti sote-uudistukseksi* (kriteerit 37 ja 39). Erikoiskielisiä sanoja käytetään tarpeen mukaan, ja myös ne selitetään huolellisesti (kriteeri 40). Toistolla lisätään tekstin ymmärrettävyyttä, kuten *sosiaali- ja terveystalvet* > *sosiaalipalvelut ja terveystalvet* (kriteeri 41), ja yhdyssanoissa saateetaan käyttöä osittaistoista, kuten *sote-uudistus* > *sote* (kriteeri 42). Synonyymejä käytetään johdonmukaisesti, eikä samaan asiaan viitata monella eri tavalla (kriteerit 43 ja 44). Kielikuvat ovat tuttuja ja yleisiä, ja niitä käytetään maltillisesti (kriteerit 45 ja 46). Luovaa päättelyä vaativia kielikuvia vältetään, eli *suunnitelmaan* ei esimerkiksi viitata sanalla *tiekartta* (kriteeri 47). Helposti hahmotettavia kielen rakenteita suositaan, joten runsasta taivutuspäätteiden, johtimien ja liitteiden käyttöä vältetään (kriteerit 51 ja 52). Sijamuodoista suositaan etenkin nominatiivia (kriteeri 53), ja harvinaisia sijamuotoja eli abessiivia, komitatiivia ja instruktiivia vältetään (kriteeri 54). Verbien aikamuodoista

2 Loput 26 kriteeriä koskevat tekstin visuaalisuutta, kuten asettelua ja kuvia.

3 Esimerkin rivitys poikkeaa selkokielen periaatteista. Tavallisesti rivillä esitetään yksi ajatuskokonaisuus ja merkkejä on noin 60 (Leskelä 2019, 187–188).

suositaan preesensia ja imperfektiä, ja moduksista suositaan indikatiivia (kriteerit 55 ja 56).

Lauseet pyritään rakentamaan persoonamuotoisen verbin ympärille ja passiivia käytetään vain silloin, kun tekijää ei tiedetä tai ole tarpeellista yksilöidä (kriteerit 65 ja 67). Passiivin käyttö ei siis ole selkokielessä kiellettyä, mutta aktiivia suositaan, koska tekijä käy siitä selvästi ilmi. Passiiveja saatetaan mukauttaa aktiivimuotoon, jolloin lauseeseen lisätään subjekti (ks. Leskelä 2019, 122–123). Subjekti voidaan lisätä siten, että kirjoittaja päättelee tekijän kontekstista, kuten *Kiekkoa siirrellään mailalla > **Pelaajat** siirtelevät kiekkoa mailalla*. Aina tekijää ei kuitenkaan tiedetä, jolloin subjektin paikalle saatetaan lisätä jokin epämääräisempi ilmaus, kuten *Torilta haettiin ilmapalloja > **Ihmiset** hakivat torilta ilmapalloja*. *Ihminen* saatetaan siis laittaa selkokielessä subjektiksi silloin, kun yleiskielessä on passiivi. Selkoistettuja uutisia tutkinut Auli Kulkki-Nieminen (2010, 146) nimittääkin *ihmistä* selkokielen yleissubjektiksi, jota voidaan käyttää, kun yleiskielisessä lähtötekstissä on indefiniitti-ilmaus, jossa tekijää ei nimetä.

3 Aineisto ja menetelmät

Aineistona on Selkosanomien/Selkouutiset-korpus (Helsingin yliopisto 2017), joka sisältää 393 552 sanetta. Korpus koostuu selkokielistä uutis- ja ajankohtaisartikkeleista, jotka on julkaistu Selkosanomien-lehdessä vuosina 2012–2013 ja Selkouutiset-lehdessä vuosina 2010–2011. Korpuksen sisältämä kieli on vaikeustasoltaan perusselkokieltä, joka sopii kielitaidoltaan monenlaisille lukijoille (vrt. Selkokeskus 2018). Vaikeustaso tosin vaihtelee jonkin verran, sillä selkokielen ohjeita on saatettu noudattaa vaihtelevalla tarkkuudella. On myös mahdollista, että ohjeet ovat olleet kirjoitusajanaan erilaisia kuin nykyisin.

Tutkimuksen ensimmäisessä vaiheessa Selkosanomien/Selkouutiset-korpukselta tehtiin taajuuslaskelma, jonka perusteella tutkimuksen kohteeksi valittiin sana, joka on yleisempi selkokielessä kuin yleiskielessä. Yleiskielisenä vertailuaineistona käytettiin Suomen sanomalehtikielen taajuussanastoa (CSC - Tieteen tietotekniikan keskus 2004), joka sisältää 9996 sanomalehtikielen yleisintä lekseemiä perusmuotoina. Taajuussanastossa sanat esitetään yleisyysjärjestyksessä, ja absoluuttisen ja suhteellisen frekvenssin lisäksi niistä ilmoitetaan sanaluokka. Sanasto on koottu lähdeaineistosta, jossa on noin 44 miljoonaa sanetta.

Tutkimuksen toisessa vaiheessa tehtiin hakuja sanaan *ihminen* ja selvitettiin, millaisia eroja sen käytössä on selko- ja yleiskielessä. Selkosanomien/Selkouutiset-korpuksen osumat käytiin läpi sijamuodoittain yksikkö ja monikko kerrallaan, jotta voitiin löytää selkokielelle tyypilliset käyttötavat. Havaintoja vertailtiin yleiskielen rakenteisiin (VISK) ja HS2000-korpukselta (Pajunen–Virtanen 2002) kerättyyn aineistoon. HS2000-korpus sisältää Helsingin Sanomien vuosikerrat 2000–2001, ja aineistossa on 31 270 992 sanetta.

4 Taajuuslaskelma Selkosanommat/Selkouutiset-korpuksesta

Selkosanommat/Selkouutiset-korpuksesta tehtyä taajuuslaskelmaa verrattiin Suomen sanomalehtikielen taajuussanastoon. Vertailun pohjana oli suhteellinen frekvenssi, joka kuvaa perusmuotojen osuutta prosentteina aineiston kaikista saneista. Vertailussa tarkasteltiin etenkin selkokielen yleisimpiä sanoja, koska tutkittava sana valittiin niiden joukosta (ks. taulukkoa 1).

Taulukko 1. Selkosanommat/Selkouutiset-korpuksen 15 yleisintä sanaa verrattuna Suomen sanomalehtikielen taajuussanaston (CSC) yleisimpiin sanoihin.

Selkosanommat/Selkouutiset			CSC		
	Sana	Suhteellinen frekvenssi		Sana	Suhteellinen frekvenssi
1	olla	4,932	1	olla	4,615
2	ja	2,226	2	ja	2,661
3	se	1,179	3	ei	1,008
4	ei	0,867	4	se	0,915
5	hän	0,846	5	että	0,753
6	että	0,716	6	joka	0,710
7	vuosi	0,672	7	vuosi	0,586
8	myös	0,625	8	hän	0,514
9	joka	0,590	9	myös	0,454
10	Suomi	0,550	10	saada	0,422
11	tämä	0,457	11	mutta	0,369
12	voida	0,432	12	tämä	0,357
13	saada	0,382	13	voida	0,335
14	ihminen	0,369	14	tulla	0,327
15	kuva	0,359	15	Suomi	0,308

Selko- ja yleiskielen viidestätoista yleisimmästä sanasta kolmetoista on samoja, ja ainoastaan *ihminen* ja *kuva* eivät mahdu yleiskielen yleisimpien sanojen joukkoon. Näistä huomio kiinnittyy varsinkin *ihmiseen*, sillä sitä käytetään monissa eri konteksteissa, kun taas *kuvaa* käytetään varsinkin lehtikuvan lähteen tai kuvaajan nimen ilmoittamisen yhteydessä. Kun yleisyysjärjestyksessä huomioidaan kaikkiin sanaluokkiin kuuluvat sanat, *ihminen* on Selkosanommat/Selkouutiset-korpuksen taajuuslaskelmassa sijalla 14 ja Suomen sanomalehtikielen taajuussanastossa sijalla 48. Selkokielisessä taajuuslaskelmassa *ihmisen* suhteellinen frekvenssi on 0,369 ja yleiskielisessä 0,141. *Ihminen* on siis selkokielessä yleisempi, mikä antaa syytä olettaa, että sanalla on selkokielessä yleiskielestä poikkeavaa käyttöä.

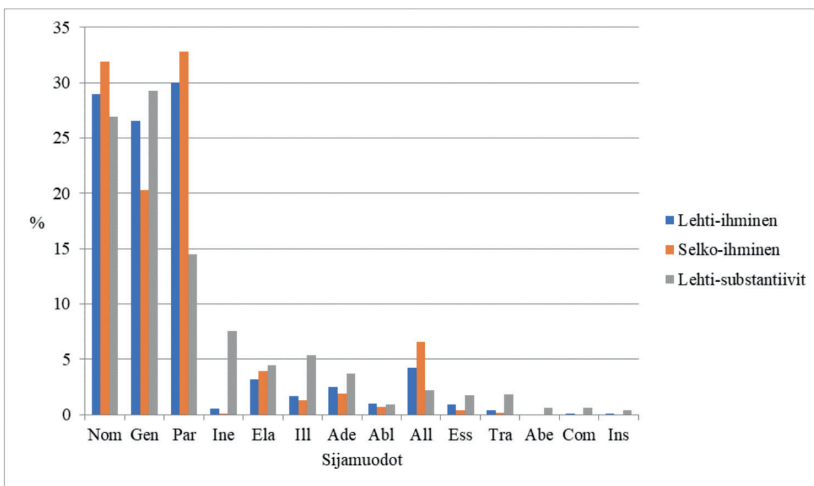
5 Ihminen-substantiivin tyypillisiä käyttötapoja selkokielessä

Kielitoimiston sanakirjassa (2020) *ihminen* määritellään eläväksi olennoksi, joka on kehittynyt pisimmälle varsinkin älyllisiltä ominaisuuksiltaan. Sanakirjamääritelmän mukaan *ihminen* tarkoittaa ihmistä lajina (ks. esimerkkiä 2) tai yksilönä (ks. esimerkkiä 3) tai viittaa ihmisen luonteeseen, persoonallisuuteen tai muihin ominaisuuksiin (ks. esimerkkiä 4). Monikkumuodossa se voi sisältää merkityksen 'toiset, muut, vieraat' (ks. esimerkkiä 5)⁴. Kaikki nämä merkitykset esiintyvät myös selkokielisissä sanomalehtiteksteissä.

- (2) *Ihminen* kesytti hevosen kotieläimeksi 6 000 vuotta sitten (Selkouutiset 4/2011).
- (3) Teos käsittelee muun muassa niitä valintoja, joita *ihminen* joutuu tekemään, jotta ryhmän päämäärät voidaan saavuttaa (Selkouutiset 8/2011).
- (4) Heistä paljastuu myöhemmin se herkkä *ihminen* (Selkosanomat 6/2013).
- (5) On tärkeää kertoa *ihmisille* meistä burmalaisista (Selkosanomat 10/2013).

Selkosanomat/Selkouutiset-korpuksessa *ihminen* esiintyy yhteensä 1453 kertaa ja HS2000-korpuksessa 25 845 kertaa. Sijamuotojakaumat esitetään kuviossa 1, jossa niitä verrataan yleiskielisten lehtitekstien kaikkien substantiivien jakaumaan. Kaikkien substantiivien (n=8093) sijamuotojakauma on laskettu 20 000 sanan otoksesta (Pajunen-Palomäki 1984).

Kuvio 1. *Ihminen*-sanan sijamuotojakauma selko- ja yleiskielisissä lehtiteksteissä verrattuna yleiskielisten lehtitekstien kaikkiin substantiiveihin.



4 Sanakirjamääritelmän mukaan *ihminen* esiintyy myös huudahduksissa, kuten *Voi hyvä ihminen!*, mutta aineistossa tällaisia ei ollut.

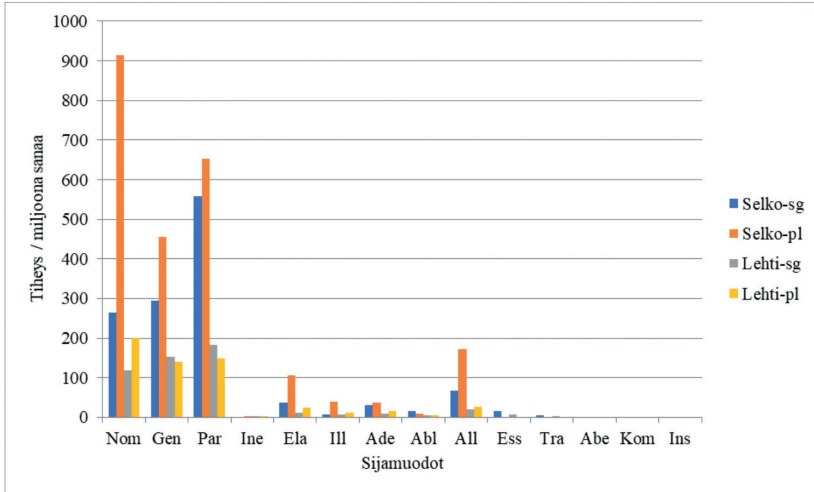
Ihminen-sanan käytössä suositaan selko- ja yleiskielessä kieliopillisia sijoja (ks. kuviota 1). Selkosanommat/Selkouutiset-aineistossa nominatiivia ja partitiivia on enemmän kuin vertailuaineistossa, eli selkokielessä korostuu *ihminen*-sanan käyttö subjektina ja objektina. Kieliopillisista sijoista ainoastaan genetiiviä on selkokielessä seitsemän prosenttiyksikköä vähemmän yleiskieleen verrattuna ja lähes kymmenen prosenttiyksikköä vähemmän kaikkiin substantiiveihin verrattuna. Genetiivin pienemmän määrän selkoteksteissä on havainnut myös Seija Mikkonen (2020), joka liittää sen määritteiden ja nesessiivirakenteen vähenemiseen selkomukauttamisen tuloksena. Mikkonen (2020, 35–39) on todennut, että substantiivilausekkeita mukautetaan lauseiksi varsinkin silloin, kun substantiivilla on etumääritteitä, minkä vuoksi esimerkiksi genetiivimääritteen sisältävistä substantiivilausekkeista saatetaan tehdä relatiivilauseita, kuten *auton haltija > henkilö, jolla on auto*. Nesessiivilauseita puolestaan mukautetaan siten, että nesessiivisyys ilmaistaan *jos*-lausetta seuraavassa päälauseessa (Mikkonen 2020, 41). Tällöin esimerkiksi *Etäkoulua käyvän lapsen täytyy avata tietokone* muutetaan muotoon *Jos lapsi käy etäkoulua, hänen täytyy avata tietokone*. Selkomukauttaminen siis purkaa määriteketjuja, vähentää genetiivien määrää ja lisää nominatiivimuotoja, mikä selittää *ihminen*-sanan genetiivin pienempää määrää ja nominatiivin yleisyyttä myös Selkosanommat/Selkouutiset-aineistossa.

Selkokielessä *ihminen*-sanan käytössä suositaan monikkoa kieliopillisissa sijoissa (ks. kuviota 2). Monikkoa suositaan myös useimmissa paikallissijoissa, mutta frekvenssit ovat niissä niin pieniä, että niitä ei tutkita tässä muutamia huomioita lukuun ottamatta. Tutkimuksen ulkopuolelle jätetään myös essiivi ja translatiivi, joita on aineistossa vain muutamia. Instruktiivia, abessiivia ja komitatiivia ei ole aineistossa lainkaan. Yleiskielessä *ihminen* taipuu samansuuntaisesti kuin selkokielessä mutta vähemmän monikkokeskeisesti. Yksikön ja monikon suhdetta selko- ja yleiskielessä tarkastellaan kuviossa 2, jossa on *ihminen*-sanan esiintymät sijoittain ja luvuittain miljoonaa sanaa kohti. Kuviossa 3 esitetään *ihminen*-sanon monikon prosenttiosuudet jokaisen sijamuodon kaikista esiintymistä selkokielessä (n=942) ja yleiskielessä (n=13 621) ja suhteutetaan ne yleiskielen nominien monikoihin yleisesti (n=2999). Nominen koskeva aineisto sisältää nominitaivutukseen kuuluvia sanoja, joista kolme neljäsosaa on substantiiveja (Pajunen–Palomäki 1984).

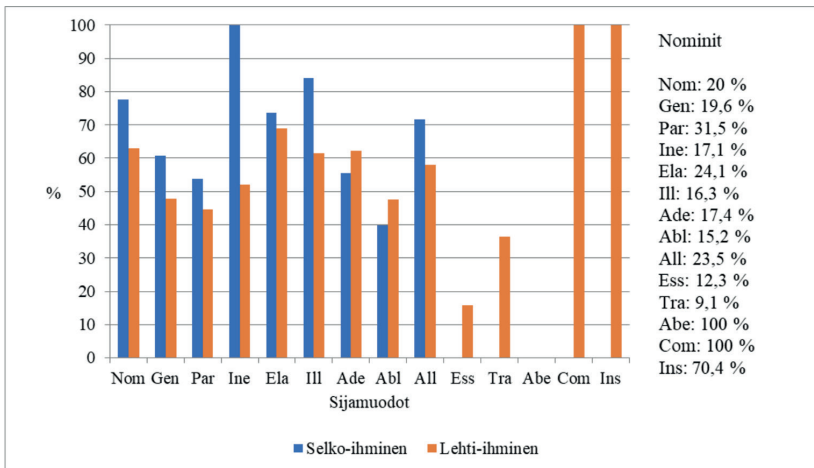
Ihminen-sanon monikkomuodot ovat yleisempiä kuin yleiskielen nominien monikot (ks. kuviota 3). Nominen monikkomuotojen vaihteluväli on useimmiten 10–30% kaikista sijamuotojen esiintymistä, mikä on vähemmän kuin *ihminen*-sanalla selko- ja yleiskielessä. Selkokielessä suositaan monikkoa etenkin nominatiivissa, mikä liittyy *ihminen*-sanon subjektikäyttöön, sillä Selkosanommat/Selkouutiset-korpuksessa noin 90% *ihmiset*-monikkomuodon esiintymistä on annotoitu subjektiksi. *Ihminen*-sanon subjektikäyttöä tutkitaan tarkemmin luvuissa 5.1–5.1.2.

Paikallissijat ovat selko- ja yleiskielessä *ihminen*-sanon yhteydessä selvästi harvinaisempia kuin kieliopilliset sijat. Paikallissijojen käyttö on yli 10 prosenttiyksikköä yleisempää yleiskielen lehtikielen kaikissa substantiiveissa kuin *ihminen*-sanon yhteydessä, ja suurimmat erot ovat inessiivissä, illatiivissa ja adessiivissa (ks. kuviota 1). Selkokielessä

Kuvio 2. *Ihminen*-sanan tiheys sijoittain ja luvuittain selko- ja yleiskielisissä lehtiteksteissä.



Kuvio 3. *Ihminen*-sanan monikon osuus sijamuodoittain selko- ja yleiskielisissä lehtiteksteissä suhteutettuna yleiskielen nominien monikkojen osuuksiin.



huomio kiinnittyy erityisesti *ihminen*-sanan elatiiviin ja allatiiviin, joista varsinkin jälkimmäinen on yleisempi vertailuaineistoon nähden (ks. kuvioita 1 ja 2). Elatiivin yleisyydelle on vaikea nimetä selkeitä syitä, sillä yksikään käyttöyhteyksistä ei erotu aineistosta kunnolla. Elatiivia käytetään muun muassa adjektiivi- ja partisiippimääritteiden

pääsanana, kuten virkkeissä *Puolue kantaa huolta vähävaraisista ihmisistä ja haluaa turvata heidän etunsa* (Selkoutiset 6/2011) ja *Selvästi yli puolet EU:n alueella asuvista ihmisistä aikoo lomailla tänä vuonna unionin alueella* (Selkoutiset 12/2011). Elatiivia on myös esittelytekstilä vaikuttavassa virkkeessä, joka toistuu aineistossa samanlaisena useamman kerran. Lisäksi elatiivi korostuu fraaseissa *osa ihmisistä* tai *suuri osa ihmisistä*, joiden taustalla saattaa olla selkokieleistämiseen liittyviä sanavalintoja (vrt. *enemmistö > suuri osa ihmisistä*).

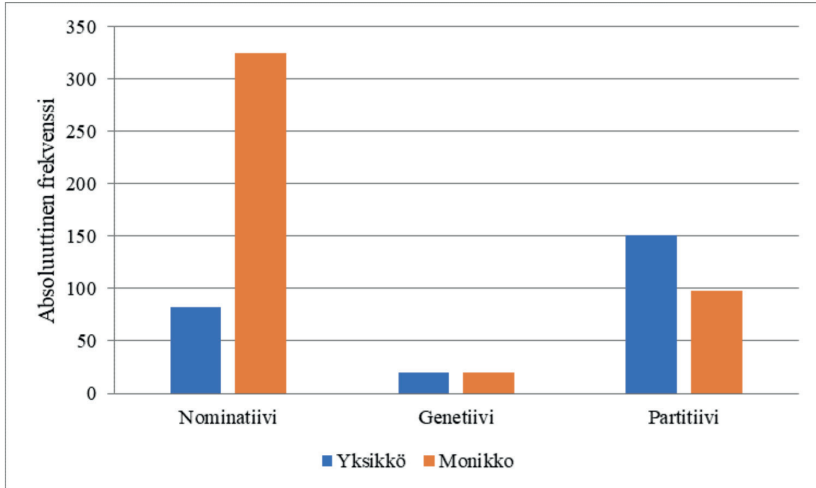
Allatiivin yleisyyttä selittää *ihminen*-sanana käyttö adjektiivimääritteen pääsanana, kuten virkkeessä *Vammaisille ihmisille tulisi antaa enemmän koulutusta siihen, miten heidän tulee toimia työnantajana* (Selkosanommat 5/2012). Vastaavanlaista *ihminen*-sanana käyttöä on myös partisiippimääritteen yhteydessä, kuten virkkeessä *Rahka sopii hyvin vähähiilihydraattista ruokavaliota noudattavalle ihmiselle* (Selkosanommat 8/2012). Adjektiivia ja partisiippia voitaisiin käyttää näissä myös substantiivisesti, kuten *Vammaisille tulisi antaa enemmän koulutusta* – ja *Rahka sopii hyvin vähähiilihydraattista ruokavaliota noudattavalle*, mutta partisiippi- ja adjektiivilausekkeet saatetaan tulkita selkokielessä elliptisiksi, jolloin niiden edussanaksi lisätään *ihminen* (Kulkki-Nieminen 2010, 145). Allatiivin esiintymiä lisää myös *ihminen*-sanana käyttö pronomini-määritteen pääsanana, kuten virkkeessä *Viikon mittainen vapaa on monille ihmisille vuoden ainoa yhtäjaksoinen loma* (Selkosanommat 1/2012). Pronomini-määritteisiin liittyvä havainto mukalee aiempaa tutkimusta, sillä Kulkki-Nieminen (2010, 144–145) on todennut, että pronominin edussanaksi saatetaan lisätä selkokielessä *ihminen* sen sijaan, että käytettäisiin pelkkää pronominia. Tällöin *ihminen* selvittää muotoa mutta ei muuta merkitystä, sillä pronominit ovat kontekstissa muutenkin ihmisviitteisiä.

Tarkastelen *ihmistä* adjektiivimääritteen pääsanana luvussa 5.2 ja pronomini-määritteen pääsanana luvussa 5.3. Partisiippimääritteet rajataan tutkimuksen ulkopuolelle, sillä niitä olisi hyödyllisempää tutkia vertailemalla yleiskielisiä tekstejä ja niiden selkomukauksia. Vaikka Selkomittarissa (2018, kriteeri 61) sanotaan, että selkoteksteissä ”ei käytetä vaikeita infinitiivi- ja partisiippirakenteita”, tämän tutkimuksen aineistossa partisiippeja kuitenkin käytetään. Tällöin partisiippimääritteen pääsanana on *ihminen*, mitä voidaan pitää yhtenä selkokieleistämisen keinona (vrt. Kulkki-Nieminen 2010, 145). Partisiippeja voidaan kuitenkin selkokieleistää muillakin tavoilla, kuten muuttamalla niitä relatiivilauseiksi, jolloin *vähähiilihydraattista ruokavaliota noudattava ihminen* muutettaisiin muotoon *ihminen, joka noudattaa vähähiilihydraattista ruokavaliota* (ks. esim. Leskelä 2019, 146–148). Partisiipit ansaitsisivat siis oman tutkimuksensa.

5.1 Ihminen subjektina

Selkosanommat/Selkoutiset-aineistossa *ihminen* on annotoitu subjektiksi yhteensä 697 kertaa, ja esiintymät tiivistetään sijoittain ja luvuittain kuviossa 4. Annotaatio ei ole täysin luotettava, joten frekvenssit eivät ole tarkkoja, mutta yleisyysjärjestys käy niistä kuitenkin ilmi.

Kuvio 4. Ihminen-subjektin esiintymät selkokielisissä lehtiteksteissä luvuittain ja sijoittain.



Selkokielessä *ihminen*-subjektin yleisin sijamuoto on nominatiivi, jonka monikollista muotoa on aineistossa eniten. Nominatiivisubjektia käytetään joko määritteiden kanssa, jolloin tekijä rajataan tarkemmin (ks. esimerkkiä 6) tai yleistävästi, jolloin tekijää ei nimetä tarkasti ja puhutaan ihmisistä yleisesti (ks. esimerkkiä 7).

- (6) *Ensimmäinen avaruudessa käynyt ihminen* oli neuvostoliittolainen kosmonautti Juri Gagarin (Selkouutiset 8/2011).
Köyhät ihmiset ovat entistä köyhempiä, rikkaat taas tienaavat ennätysellisen paljon (Selkosanommat 2/2012).
- (7) Kun *ihminen* ikääntyy, hampaatkin kuluvat (Selkosanommat 5/2013).
Väitetään, että *ihmiset* eivät ole kiinnostuneita hyvistä uutisista (Selkosanommat 7/2013).

Toiseksi yleisin sijamuoto on partitiivi. Yksikön partitiivia selittävät lausekkeet, joiden edussanana on numeraali, eli subjektina on lukusana, johon liittyy *ihminen* partitiivimuodossa (ks. esimerkkiä 8). Näissä kerrotaan tyypillisesti, kuinka monta ihmistä on ollut osallisena uutisten aiheena olevissa tapahtumissa, joten tämänkaltaiset virkkeet ovat Selkosanommat/Selkouutiset-aineistossa melko yleisiä. *Ihminen*-sanon monikollisia partitiivimuotoja on odotuksenmukaisesti subjekteina eksistentiaalilauseissa (ks. esimerkkiä 9).

- (8) Laivassa oli *500 ihmistä* (Selkosanommat 18/2013).
- (9) Helene Schjerfbeck maalasi tauluja, joissa on *ihmisiä* (Selkosanommat 20/2013).

Genetiivimuotoista subjektia on aineistossa hyvin vähän, mutta sitä käytetään nesessiivilauseissa (ks. esimerkkiä 10), ja monikollista muotoa on subjektina myös kokijan genetiivilauseissa. Kaikki aineistossa olevat kokijan genetiivilauseet ovat rakenteeltaan samantyyppisiä kuin *ihmisten on pakko* -tyyppiset nesessiivilauseet (ks. esimerkkiä 11).

- (10) *Ihmisen täytyy tietää*, mikä hänelle on tärkeää elämässä (Selkosanommat 23/2013).
Ihmisten on pakko tulla toimeen Nicaraguassa vain murto-osalla siitä, mihin me suomalaiset olemme viimeisten vuosikymmenien aikana tottuneet (Selkouutiset 5/2011).
- (11) *Ihmisten on hyvin vaikea* elää Afganistanissa (Selkosanommat 16/2012).

Koska selkokielessä noudatetaan yleiskielen normeja, *ihmistä* käytetään subjektina pääsääntöisesti samalla tavalla kuin yleiskielessä. Tutkimusaineistosta nousee kuitenkin esiin myös selkokielelle tyypillisiä käyttötapoja, joita tarkastellaan seuraavissa alaluvuissa.

5.1.1 Ihminen geneerisissä ilmauksissa

Selkokielisessä aineistossa huomio kiinnittyy geneerisiin ilmauksiin, jotka viittaavat epämääräisesti rajattuun ihmisjoukkoon. Tällöin subjektina on monikon nominatiivimuoto *ihmiset*, jota käytetään, kun tekijää ei nimetä tarkasti ja puhutaan asioista, joita ihmiset tekevät yleensä (ks. esimerkkiä 12). Vastaavanlaista *ihmiset*-sanana käyttöä on myös Ylen suomenkielisen uutisarkiston selkouutiset 2011–2018-korpuksessa (Yleisradio) ja selkokielisissä aikakauslehtitekstejä sisältävässä Leija-korpuksessa (Helsingin yliopisto 2017), eli käyttötapaa esiintyy selkokielessä yleisemminkin (ks. esimerkkiä 13).

- (12) Suomessa *ihmiset* käyttävät paljon internetiä (Selkosanommat 18/2012).
 Kuntavaalissa *ihmiset* äänestävät usein henkilöä, jonka he jollakin tavoin tuntevat (Selkosanommat 17/2012).
- (13) Hanami-juhlassa *ihmiset* ihailevat kirsikkapuiden kukkia (Yle Selkouutiset, 3-7994288).
 Britanniassa *ihmiset* ovat huomanneet, että talvisin on lämpimämpää kuin ennen (Leija 1/2009).

Esimerkkivirkkeissä subjektin merkitys on yleistävä ja tarkoitteena on anonyymi joukko, joka voidaan suurin piirtein rajata kontekstin perusteella. Merkitykseltään virkkeet ovat passiivin kaltaisia, koska geneerinen käyttöyhteys häivyttää tekijää. Samalla subjekti osoittaa tekijän inhimilliseksi ja monikolliseksi, mikä on ensisijaisena oletuksena myös passiivissa (VISK § 1321 ja § 1323). Voidaankin ajatella, että esimerkkien 12 ja 13 virkkeet ilmaistaisiin yleiskielessä luontevammin passiivilla, kuten Suomessa *käytetään*, kuntavaalissa *äänestetään*, Hanami-juhlassa *ihailaan* ja Britanniassa *on huomattu*. Selkokielisissä virkkeissä subjektiksi on kuitenkin laitettu *ihmiset*, mikä mahdollistaa selkokielen periaatteiden toteutumisen: aihetta käsitellään konkreettisen tekijän kautta ja lauseeseen saadaan suora sanajärjestys sekä persoonamuotoinen verbi (Selkokeskus 2018,

kriteerit 10, 65 ja 73). Jos yleiskielisessä lähtötekstissä olisi passiivi, *ihmiset* toisi selkomukautuksessa subjektin paikalle ihmistarkoitteisen tekijän, jolloin se voitaisiin tulkita eräänlaiseksi muodolliseksi subjektiksi (ks. Kulkki-Nieminen 2010, 146).

Suomen yleiskielessä muodollista subjektia ei käytetä, mutta puhekielessä sellaisena voi toimia *se*-pronomini, kuten virkkeessä *Se on kesä nyt* (VISK § 915). Tällöin muodollinen subjekti toimii lauseen rakennetta täydentävänä elementtinä, jonka keskeisenä piirteenä on semanttinen tyhjiys (ks. Svenonius 2002, 5). Kun *ihmiset*-subjektia verrataan puhekielessä käytettävään muodolliseen subjektiiin, on selvää, että *ihmiset* on merkitysisällöltään runsaampi. Se luokittelee tarkoitettua lajia osalta ja geneerisesti käytettynä viittaa anonyymiin joukkoon, jonka viittausala vaihtelee kontekstin mukaan. Suomalainen puhuja voi esimerkiksi mieltää kuuluvansa viittauksen alaan virkkeessä *Suomessa ihmiset käyttävät paljon internetiä*, kun taas virkkeessä *Britanniassa ihmiset ovat huomanneet* – sama puhuja jää viittausalan ulkopuolelle. Tämänkaltainen persoonaviittauksen tulkitseminen yhdistää *ihmiset*-subjektin jälleen passiiviin, sillä passiivissa puhuja voi joko kuulua implikoituun tekijäjoukkoon tai jäädä sen ulkopuolelle (Helasvuo 2006, 237).

Esimerkkien 12 ja 13 kaltaisissa virkkeissä *ihmiset*-subjektin yläkäsitelmäisyys, epäspesifisyys ja geneerinen käyttöyhteys vaikuttavat tyhjentävän sanaa semanttisesti, jolloin sen tehtäväksi jää lähinnä täyttää subjektin paikka ja viitata ihmistarkoitteeseen tekijään. Tällöin se muistuttaa anonyymejä henkilösubjekteja, joita käytetään indoeurooppalaisissa kielissä (ks. esim. Jokela 2017, 115–116). Yhteys on helppo nähdä varsinkin yksikkömuodossa, jossa *ihminen* voitaisiin korvata esimerkiksi ruotsin indefiniittisellä *man*-pronominilla (ks. esimerkkiä 14).

- (14) Kun *ihminen* maksaa ostoksensa ulkomailla kaupassa tai ravintolassa, kortti voidaan kopioida (Selkouutiset 24/2011).
När *man* betalar sina inköp utomlands i en butik eller restaurang, kan kortet kopieras.

Ihminen muistuttaa siis joissakin selkokielen käyttöyhteyksissä paitsi lauseen rakennetta täydentävää muodollista subjektia myös indefiniittistä persoonapronominia, joka täyttää subjektin paikan ja viittaa ihmistarkoitteeseen tekijään. Sana asettuu tehtävään kohtuullisen helposti, sillä se luokittelee tarkoitteen lajia yleisellä tasolla. Samalla se erottelee yksikköä ja monikkoa morfologisesti toisin kuin yksipersonainen passiivi (Helasvuo 2006, 237), mikä antaa lukijalle enemmän tietoa tekijästä.

5.1.2 Ihminen tekijää häivyttävänä ilmauksena

Yleistävän *ihminen*-subjektin käyttö selkokielessä muistuttaa englannin kielen aktiivimuotoista mutta merkitykseltään passiivimaista rakennetta, joka muodostetaan *people*-substantiivilla tai *we*, *they*, *you* ja *one* -pronomeineilla (ks. esim. Kitagawa–Lehrer 1990). Tällöin pronominit poikkeavat referentiaalisista merkityksistään *me*, *he*, *sinä/te* ja *yksi* ja viittaavat ihmisiin yleisesti, jolloin viittausala muuttuu laajemmaksi. Impersonaalisessa käytössä monikon 1. persoonan pronomini *we* viittaa tarkemmin määrittelemättömään

joukkoon, johon puhuja kuuluu, ja monikon 3. persoonan pronomini *they* viittaa tarkemmin määrittelemättömään joukkoon, johon puhuja ei kuulu. Yksikön 2. persoonan pronomini *you* puolestaan viittaa ihmisiin yleisesti, jolloin puhuja kuuluu viittauksen alaan. Myös yksikön 3. persoonan indefiniittipronomini *one* viittaa ihmisiin yleisesti, ja puhuja kuuluu viittauksen alaan. Kun *ihminen* asetetaan tähän paradigmaan, yhtäläisyydet ovat tunnistettavissa (ks. esimerkkejä 15, 16, 17 ja 18). Yhteyttä passiiviin korostaa, että englanninkieliset virkkeet suomennetaan yleiskielessä passiivilla.

- (15) Hanami-juhlassa *ihmiset* ihailevat kirsikkapuiden kukkia.
At a hanami party, *people* admire cherry blossoms.
- (16) Suomessa *ihmiset* käyttävät paljon internetiä.
People use the internet a lot in Finland.
We use the internet a lot in Finland.
- (17) Britanniassa *ihmiset* ovat huomanneet, että talvisin on lämpimämpää kuin ennen.
In Britain, *people* have noticed that winters are warmer than before.
In Britain, *they* have noticed that winters are warmer than before.
- (18) Jos tulot ovat näin pienet, *ihminen* joutuu säästämään ja pihistämään aivan kaikessa, jopa ruuassa (Selkouutiset 25/2010).
If income is this small, *you* have to save and be frugal about absolutely everything, even about food.
If income is this small, *one* has to save and be frugal about absolutely everything, even about food.

Esimerkin 18 yleiskielisen virkkeen voisi suomentaa passiivin sijaan myös nollapersoonalla, jossa subjekti puuttuu mutta verbi on yksikön 3. persoonassa: *Jos tulot ovat näin pienet, joutuu säästämään ja pihistämään aivan kaikesta* –. Tällöin merkitys on yleistävä, ja tekijäksi tulkitaan tarkemmin määrittelemätön yksilö (nollapersoonasta ks. Laitinen 1995; 2006). Samalla yleiskielinen virke alkaa muistuttaa selkokielistä yhä enemmän, ja ainoa ero on subjektin puuttuminen nollapersoonassa.

Käyttöyhteydeltään yksikkömuotoinen *ihminen* voidaan rinnastaa nollapersoonan lisäksi myös yleistävään 2. persoonaan eli niin sanottuun *sinä*-passiiviin, jossa yksikön 2. persoonalla viitataan keneen tahansa (ks. esim. Laitinen 1995; Suomalainen 2018). Pentti Leino ja Jan-Ola Östman (2008, 42) tulkitsevat yleistävän 2. persoonan tulleen suomeen kahta reittiä, eli sillä on taustaa puhekielessä ja murteissa ja siinä on nähtävissä myös indoeurooppalaisten kielten vaikutusta. Yleistävän 2. persoonan ja selkokielessä käytetävän yleistävän *ihmisen* samankaltaisuus on helppo huomata, kun esimerkkivirke *Kun sä ajat formulaa, sä et ajattele mitään muuta* (ks. Leino–Östman 2008, 42) mukautetaan selkokielen mallin mukaisesti muotoon *Kun ihminen ajaa formulaa, hän ei ajattele mitään muuta* (vrt. esimerkkeihin 1 ja 14). Tällöin yleistävä *ihminen* asettuu yleistävän 2. persoonan rinnalle osaksi tekijää häivyttävien rakenteiden sarjaa, joka esitetään esimerkissä 19. Esimerkki mukailee Leinoa ja Östmania (2008, 43) ja täydentää sarjaa *ihmisen* osalta.

- (19) Jos auto *ajautuu* kaarteeseen... (refleksiivinen)
 Jos auto *ajetaan* kaarteeseen... (passiivi)
 Jos *ajaa* auton kaarteeseen... (nollapersoonaa)
 Jos *ihminen ajaa* auton kaarteeseen... (yleistävä *ihminen*)
 Jos *sä ajat* auton kaarteeseen... (yleistävä 2. persoonaa)

Selkokielessä *ihminen*-subjektilla kirjoitetaan auki ihmistarkoitteista tekijää yksikössä ja monikossa ilman, että tekijää nimetään tarkasti. Sama vaikutelma tavoitettaisiin myös tekijää häivyttävillä rakenteilla, kuten passiivilla tai nollapersoonalla, mutta niiden käyttöä pyritään välttämään selkokielessä. Vaikka passiivia voidaan käyttää, jotkut selkokirjoittajat ovat tulkinneet passiivin välttämisen suoranaiseksi käyttökielloksi (Leskelä 2019, 123). Tämä saattaa selittää *ihminen*-sanana käyttöä anonyyminä henkilösubjektina.

5.2 Ihminen adjektiivimäärittteen pääsanana

Selkokielessä *ihminen*-sanana käytössä on nähtävissä syrjimättömän kielenkäytön piirteitä. Syrjimättömään kieleen annetaan ohjeita esimerkiksi APA-viittaustyyliin (The American Psychological Association), jossa neuvotaan käyttämään tasa-arvoisia ilmauksia, kun viitataan eri ihmisryhmiin. Eri ryhmiä koskevien ohjeiden yksityiskohdissa on eroja, mutta kaikille on yhteistä neutraalien termien, kuten *ihminen*, *henkilö* ja *yksilö* käyttö. APA-viittaustyyliin kommentoidaan myös eroa *ihminen* ensin ja *identiteetti* ensin -ilmaisutapojen välillä (engl. *person first* ja *identity first*).

Ihminen ensin -ilmaisutapa otettiin käyttöön 1990-luvun alkupuolella Yhdysvalloissa varsinkin kasvatustieteiden ja psykologian piirissä, koska sairaisiin ja vammaisiin ihmisiin haluttiin viitata tasa-arvoisesti (Halmari 2011; Granello–Gibbs 2016). Ilmaisutavassa yksilö tai ihmisryhmä mainitaan ennen sairautta tai vammaisuutta kuvaavia määritteitä, jolloin ihmiset korostuvat ja määritteet jäävät taka-alalle. Ilmaisutavan tarkoituksena on tehdä eroa diagnoosin ja *identiteetin* välille kielellisin keinoin, jolloin ihmistä ei määritellä yksipuolisesti pelkän diagnoosin perusteella. Sen vuoksi englanninkielinen ilmaus *disabled people* (suom. *vammaiset ihmiset*) muutetaan prepositiolla muotoon *people with disabilities* ja muotoa *the disabled* vältetään, koska se määrittelee tarkoitettua vain yhden ominaisuuden perusteella. Muita *ihminen* ensin -ilmaisutavalle tyypillisiä rakenteita ovat *people who have a disability* ja *people having a disability* (Halmari 2011, 830). *Ihminen* ensin -ilmaisutapaa on kritisoitu vammaisliikkeen ja vammaistutkimuksen piirissä, jossa vammaisuutta pidetään *identiteetin* osana sekä moniulotteisena kulttuurisena ja sosiopoliittisena kokemuksena, joka saa näkyä myös kielen tasolla (Dunn–Andrews 2015, 259). Käytännössä tämä tarkoittaa *identiteetti* ensin -ilmaisutavan suosimista, jossa määrite tulee ensin, kuten ilmauksessa *disabled people*. APA-viittaustyyliin (The American Psychological Association) *ihminen* ensin ja *identiteetti* ensin -ilmaisutapoja pidetään käyttökelpoisina, mutta suositeltavinta on käyttää ilmaisuja, joita kohderyhmät käyttävät itse. Samaa suositellaan myös Euroopan unionin neuvoston pääsihteeristön (2018) koostamassa osallistavan viestinnän oppaassa, mutta syrjimättömään kielenkäyttöön ei ole suomessa tarkkoja ohjeita (Piehl 2018). Selkokielen

kriteereissä mainitaan lukijaa arvostava sävy, mutta sen voidaan nähdä viittaavan lähinnä lukijan puhutteluun ja kohteliaisuuskeinoihin (ks. Selkokeskus 2018, kriteeri 17; Airaksinen 2019).

Selkosanomat/Selkoutiset-korpuksessa *ihminen* saa etumääritteekseen adjektiivin 266 kertaa⁵, ja kymmenen yleisintä adjektiivimääritettä ovat *kehitysvammainen*, *vammainen*, *tavallinen*, *köyhä*, *vanha*, *erilainen*, *onnellinen*, *paikallinen*, *pienituloinen* ja *rikas*⁶. HS2000-korpuksessa yleisimmät adjektiivimääritteet ovat puolestaan *tavallinen*, *rakas*, *vanha*, *pieni*, *leikkivä*, *hyvä*, *nuori*, *yksityinen*, *sellainen* ja *yksittäinen*. Kun sanoja vertailaan, huomio kiinnittyy erityisesti Selkosanomat/Selkoutiset-aineiston yleisimpiin sanapareihin *kehitysvammainen ihminen* ja *vammainen ihminen*, jotka esiintyvät aineistossa 78,8 ja 53,4 kertaa miljoonaa sanaa kohti. Yleiskielisessä aineistossa frekvenssit ovat 0,3 ja 1,5 esiintymää miljoonassa, eli sanat ovat selkokielessä paljon yleisempiä. Näiden lisäksi selkokielisessä aineistossa herättävät huomiota adjektiivit *vanha*, *köyhä*, *pienituloinen* ja *rikas*. Kun vammaisuuteen, ikään ja sosioekonomiseen asemaan viittaavien sanojen esiintymät lasketaan yhteen, kymmenestä yleisimmästä adjektiivimääritteestä kuusi voidaan liittää aihepiireihin, joita käsitellään syrjimättömän kielen ohjeissa (The American Psychological Association).

Selkosanomat/Selkoutiset-aineiston adjektiivimääritteitä tarkasteltiin jaotteleamalla ne merkityksen perusteella Robert M. W. Dixonin (2009, 73–74) esittämiin luokkiin seuraavasti: fyysinen ominaisuus, ikä, laatu, määrä, samanlaisuus, inhimillinen ominaisuus, arvo, vaikeus, vauhti, ulottuvuus ja sijainti⁷ (ks. taulukkoa 2). Koska aineistosta erottui syrjimättömään kieleen viittaavia ilmauksia, jaotteluun lisättiin tarkemmat alaluokat APA-tyyliä (The American Psychological Association) mukailleen: vammaisuus ja terveydentila, ihonväri, seksuaalinen suuntautuminen, sosioekonominen asema, uskonnollinen vakaumus sekä kansallisuus, etninen tausta ja kielitausta. Dixonin luokista ikä voidaan laskea myös APA-tyylin luokkiin, sillä kirjoitusohjeissa neuvotaan, miten ikään liittyvää syrjivää kieltä voidaan välttää. Adjektiivimääritteiden luokittelu esitetään taulukossa 2.

Selkosanomat/Selkoutiset-korpuksessa *ihmisen* adjektiivimääritteet kuvasivat yleisimmin inhimillisiä ominaisuuksia, joista yleisimmät liittyivät sosioekonomiseen asemaan, muihin inhimillisiin ominaisuuksiin sekä kansallisuuteen, etniseen taustaan ja kielitaustaan. Sosioekonomiseen asemaan viittaavia määritteitä olivat esimerkiksi jo aiemmin mainitut *köyhä*, *rikas* ja *pienituloinen*, ja muu inhimillinen ominaisuus -luokkaan kuuluivat esimerkiksi *onnellinen*, *lahjakas* ja *musikaalinen*. Kansallisuuteen ja etniseen taustaan viittaavia sanoja olivat laajasti ajateltuna esimerkiksi *espanjalainen*, *kurditaustainen* ja *länsimaalainen*, ja samaan luokkaan laskettiin myös kielitaustaan viittaavat sanat, kuten *kaksikielinen*, *venäjänkielinen* ja *viittomakielinen*. Seksuaaliseen suuntautumiseen

5 Adjektiivimääritteiksi oli annotoitu myös *harva* ja *usea*, joita ei käsitellä tässä vaan luvussa 5.3 pronominimääritteiden yhteydessä.

6 *Usea* oli yleisyysjärjestyksessä sijalla 8.

7 Dixonilla on luokka myös väreille, mutta aineistossa ei ollut värejä tarkoittavia sanoja.

Taulukko 2. Ihminen-sanan adjektiivimääritteiden semanttinen luokittelu.

Semanttinen luokka	Osumat
Fyysinen ominaisuus	69
vammaisuus ja terveydentila	64
ihonväri	1
muu fyysinen ominaisuus	4
Ikä	38
Laatu	28
Määrä	3
Samanlaisuus	21
Inhimillinen ominaisuus	84
seksuaalinen suuntautuminen	2
sosioekonominen asema	36
uskonnollinen vakaumus	1
kansallisuus, etninen tausta ja kielitausta	18
muu inhimillinen ominaisuus	27
Arvo	8
Vaikeus	1
Vauhti	1
Ulottuvuus	3
Sijainti	10
Osumia yhteensä	266

ja uskonnolliseen vakaumukseen viittaavia määritteitä oli kutakin korpuksessa vain yksi: *homoseksuaalinen* esiintyi aineistossa kaksi kertaa ja *islaminuskoinen* esiintyi kerran.

Toiseksi yleisimpään luokkaan kuului fyysisiä ominaisuuksia kuvaavia adjektiiveja, jotka viittasivat yleisimmin vammaisuuteen tai terveydentilaan. Näitä olivat esimerkiksi *kehitysvammainen*, *vammainen* ja *puhevammainen* sekä *allerginen*, *muistisairas* ja *sairas*. Vammaisuus ja terveydentila -luokkaan kuuluvien sanojen osumia oli aineistossa eniten, joten ne muodostivat koko aineiston suurimman alaluokan. Ainoa ihonväriin viittaava määrite koko aineistossa oli *tummaihoisen*, ja muita fyysisiä ominaisuuksia kuvaavia olivat *vahva*, *elävä* ja *ylipainoinen*.

Kolmanneksi yleisimpiä olivat ikään viittaavat määritteet, kuten *vanha*, *nuori* ja *aikuisen*. Laatua kuvaavia adjektiiveja olivat esimerkiksi *tavallinen*, *mielenkiintoinen* ja *järkevä*, ja tähän luokkaan laskettiin myös *millainen* ja *sellainen*. Samanlaisuutta kuvaavia olivat esimerkiksi *erilainen*, *kaltainen* ja *monenlainen*. Sijaintiin viittaavia määritteitä olivat

läheinen ja *paikallinen*, ja arvoa kuvaavia olivat muun muassa *hyvä, tärkeä* ja *välttämätön*. Määrään, ulottuvuuteen, vauhtiin ja vaikeuteen viittaavia leksemejä oli korpuksessa kutakin vain yksi, mutta jotkut niistä esiintyivät aineistossa useamman kerran. Nämä olivat *yksittäinen, pieni, nopea* ja *hankala*.

Adjektiivimääritteistä yli puolet kuului APA-tyyliä mukaileviin luokkiin, mikä on koko aineistoon nähden melko paljon. Näistä varsinkin yleisimmät määritteet *kehitysvammainen* ja *vammainen* voidaan tulkita identiteetti ensin -mallin mukaisiksi⁸, sillä ne ja vastaavanlaiset *henkilö-*päätteiset ilmaukset ovat tavallisia suomalaisten vammaisjärjestöjen viestinnässä (ks. esimerkkiä 20). Selkokielessä käytettävä identiteetti ensin -ilmaisutapa saattaakin juontaa juurensa selkokielen kehittäjien ja vammaisjärjestöjen yhteistyöhön, sillä järjestöt alkoivat edistää selkokielen asiaa jo 1980-luvulla (Virtanen 2006, 92) ja Selkokeskus toimii edelleen Kehitysvammaliiton alaisuudessa.

- (20) Olemme *kehitysvammaisten ihmisten* ja heidän läheistensä oma järjestö (Kehitysvammaisten tukiliitto ry).
Vammaisfoorumi ry edistää *vammaisten ihmisten* yhteiskunnallista asemaa ja hyvinvointia (Vammaisfoorumi ry).

Identiteetti ensin -ilmaisutavassa adjektiivimäärite saa lukijan tarkastelemaan viitaukskohdetta tiettyjen ominaisuuksien valossa, mutta substantiivilauseke muistuttaa, että tarkoite on kokonaisuus, jota voitaisiin luonnehtia monella muullakin tavalla. Selkosanomat/Selkouutiset-aineistossa *ihmistä* kuvaillaan yhtä lailla esimerkiksi adjektiiveilla *kiireinen, kehitysvammainen* tai *venäjänkielinen* (ks. esimerkkiä 21), ja *ihminen* voi olla samanaikaisesti vaikkapa *työkykyinen* ja *vammainen* tai *espanjalainen* ja *työtön* (ks. esimerkkiä 22). Toisenlaisena esimerkkinä toimii adjektiivin substantiivikäyttö, joka luonnehtii tarkoitetta vain yhden ominaisuuden perusteella, mikä kaventaa näkökulmaa ja jättää kokonaisuuden taka-alalle (ks. esimerkkiä 23).

- (21) *Kiireiselle ihmiselle* sopivan minuutin mittaisen uutislähetysten voi katsoa internetissä (Selkouutiset 23/2011).
Kehitysvammaiset ihmiset muuttavat yhä enemmän omiin koteihinsa muun asutuksen keskelle (Selkosanomat 12/2013).
Monia *venäjänkielisiä ihmisiä* asuu esimerkiksi Yhdysvalloissa (Selkouutiset 9/2011).
- (22) Suomessa on 70 000 *työkykyistä vammaista ihmistä* (Selkosanomat 1/2013).
Espanjalaiset työttömät ihmiset ovat alkaneet perustaa ruokapankkeja, joista vähävaraiset voivat hakea ruoka-apua (Selkosanomat 13/2012).

8 Ihminen ensin -mallin mukainen ilmaus olisi *ihminen, jolla on vamma*. Relatiivilauseen käyttö kuitenkin johtaisi mutkikkaisiin virkerakenteisiin ja kiilalauseisiin, mikä on selkokielen periaatteiden vastaista. Lisäksi relatiivilause herättää mielikuvia ylikorrektiudesta, mikä ennemminkin korostaa adjektiivia kuin pitää sitä sävyltään neutraalina. Esimerkiksi *Myös vammainen ihminen voi olla pop-laulaja* on tunnusmerkittävämpi kuin *Myös ihminen, jolla on vamma, voi olla pop-laulaja*.

- (23) Monet *kehitysvammaiset* asuivat ennen laitoksissa, nyt valtaosa heistä asuu samanlaisissa asunnoissa kuin muutkin suomalaiset (Selkosanommat 19/2012).
Työttömiä on vain neljä prosenttia koko väestöstä (Selkosanommat 11/2013).

Selkosanommat/Selkouutiset-aineistossa esimerkin 23 mukaista adjektiivin substantiivikäyttöä esiintyy identiteetti ensin -tyylisten ilmausten rinnalla, mikä on mahdollista, koska selkokielessä noudatetaan yleiskielen normeja (Selkokeskus 2018, kriteeri 1). Näin pystytään esimerkiksi välttämään toistoa, kuten esimerkissä 24, jossa määritettä käytetään vain kahdessa ensimmäisessä virkkeessä.

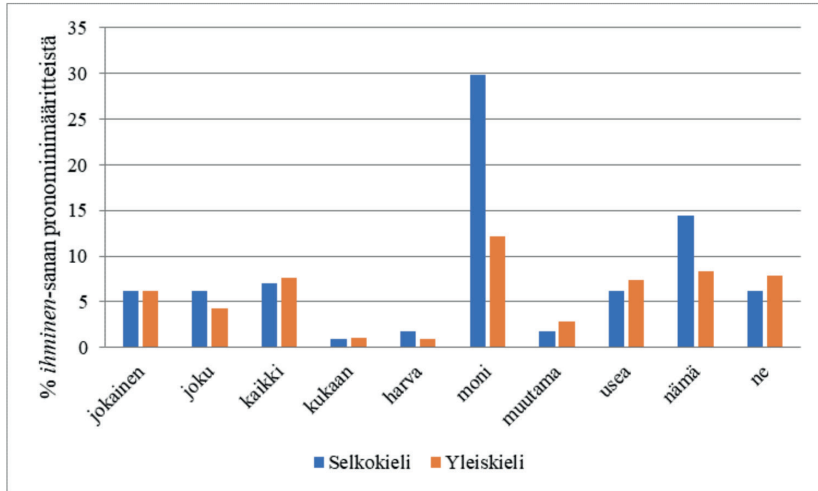
- (24) Maaseudun syrjäkylissä asuu *köyhiä ihmisiä* perinteisissä oloissa. Toisaalta Luang Prabangista ja Vientianesta löytyy hyvin *varakkaita ihmisiä*. Kuilu kaikkein *köyhimpien ja rikkaimpien* välillä kasvaa koko ajan viime vuosien nopeasta talouskasvusta huolimatta. *Köyhät* ovat vaarassa jäädä vaille terveydenhuoltoa, koulutusta ja sairaanhoitoa eli ihmisten peruspalveluita. (Selkosanommat 10/2012.)

Selkokielessä identiteetti ensin -malli vaikuttaa laajentuneen vammaisuuteen ja sairauksiin liittyvistä ilmauksista myös muuhun käyttöön, jolloin siinä voidaan nähdä pyrkimystä tarkkaan ja havainnolliseen ilmaisutapaan. Tällöin lukijaa ohjataan kohti kirjoittajan tarkoittamaa tulkintaa laittamalla *ihminen* adjektiivimääritteen pääsanaksi.

5.3 Ihminen *pronomini*määritteen pääsanana

Kulki-Nieminen (2010, 144) on havainnut, että *ihminen* lisätään pronominin pääsanaksi selkokielessä useammin kuin yleiskielessä. Pronominimääritteisyys on selkokielessä hie-man yleisempää kuin yleiskielessä myös tämän tutkimuksen perusteella, sillä Selkosanommat/Selkouutiset-korpuksessa noin 8 % *ihminen*-sanoista on pronomini-määritteisiä, ja vastaava osuus HS2000-korpuksessa on noin 5 %. Seuraavaksi tarkastellaan, miten selkokielessä käytetään *ihminen*-sanaa, kun halutaan korostaa kvanttori- ja demonstratiivipronominien ihmisviitteistä tulkintaa. Kuviossa 5 esitetään pronominin osuudet selko- ja yleiskielisissä lehtiteksteissä. Yleiskielisessä aineistossa esiintymiä on yhteensä 1251 ja selkokielellisessä 114.

Pronominien käyttö jakautuu selko- ja yleiskielessä samansuuntaisesti, mutta *moni* ja *nämä* ovat selkokielessä selvästi yleisempiä. Lähes kaikille kuviossa 5 esitetyistä pronomineista on yhteistä, että ne voivat viitata joko ihmiseen tai muuhun, eli merkitys määräytyy kontekstin perusteella (VISK § 713). Selkosanommat/Selkouutiset-korpuksessa yleisimpiä *ihmisen* määritteenä olevia kvanttoreita ovat *moni*, *kaikki*, *joku*, *jokainen* ja *usea*, ja joitakin kertoja esiintyvät myös *muutama*, *harva* ja *kukaan*. Näistä vain *kukaan* on lähtökohtaisesti ihmistarkoitteinen, ja myös *joku* viittaa ensisijaisesti ihmiseen. Muiden pronominin viittauskohteen tarkoitteen luokka täytyy päätellä kontekstista. Vaikka ihmisviitteisyys ilmeni kontekstista, selkokielessä on saatettu siitä huolimatta lisätä pääsanaksi *ihminen* (ks. esimerkkiä 25).

Kuvio 5. *Ihminen*-sanan pronomini määritteet selko- ja yleiskielisissä lehtiteksteissä.

- (25) *Monet ihmiset* haluavat ottaa lemmikikseen aikuisen kissan (Selkouutiset 23/2011).
Niihin voivat samaistua *kaikki ihmiset* (Selkosanommat 7/2012).

Esimerkin 25 virkkeistä *ihmisen* voisi jättää pois luontevasti ilman, että merkitys muuttuu, mutta ihmisviitteisyys jäisi silloin lukijan pääteltäväksi. Voidaankin ajatella, että selkokielessä viittauskohde pyritään osoittamaan selkeästi, jotta lukija tulkitsisi tekstin kirjoittajan tarkoittamalla tavalla. Tarpeetonta toistoa pyritään kuitenkin välttämään, ja jos sama pronomini toistuu kahdessa peräkkäisessä virkkeessä, *ihmistä* käytetään tavallisesti ensimmäisessä mutta ei enää jälkimmäisessä (ks. esimerkkiä 26).

- (26) Keväällä *monien ihmisten* silmiä kutittaa ja nenä vuotaa. *Monet* kärsivät allergiasta --. (Selkouutiset 10/2011.)

Ratkaisu vaikuttaa toimivalta, mutta ei täysin johdonmukaisesti toistuvalla. Tämä selittynee selkokielen vakiintumattomuudella ja kirjoittajakohtaisella vaihtelulla, jota käsitellään myöhemmin tässä luvussa.

Kvanttorimääritteistä varsinkin *moni* on selkokielessä yleinen, ja sanaparia *moni ihminen* käytetään usein silloin, kun selitetään vaikeiksi arvioituja sanoja. Kyseessä on siis konkreettistamisen keino, jolla kuvaillaan ilmiön vaikutusalaa eli kohdistumista *moniin ihmisiin*. Substantiivilauseke *monet ihmiset* voi olla lauseen subjektina, tai tarvittaessa sillä kirjoitetaan auki vaikutusten tai toiminnan suuntaa, kuten vastausta kysymykseen *kenelle*. Esimerkissä 27 selitetään sanoja *intoleranssi* sekä *karppaus* ja *karppaaja*. Esimerkissä 28 kerrotaan, miten *kirkollinen juhlapyhä* vaikuttaa arkielämään käytännössä.

- (27) *Monille ihmisille* maitotuotteet aiheuttavat kuitenkin allergioita. Niistä yleisin on Suomessa maitoyliherkkyys eli intoleranssi. (Selkosanommat 16/2013.)
Karpkaus on osoittautunut tehokkaaksi. *Monet ihmiset* ovat saaneet painoaan pudotettua hämmästyttävän paljon, vaikka he syövät runsaasti lihaa ja voita. Karppeajat keuhvat ruokavaliotaan erityisesti siksi, koska sitä noudattamalla ei tarvitse tuntea nälkää. (Selkouutiset 24/2911.)
- (28) Pääsiäinen on kirkollinen juhlapyhä, joten *monet ihmiset* ovat pitkäperjantaina ja 2. pääsiäispäivänä maanantaina lomalla. Kaupat ovat kiinni. (Selkosanommat 6/2013.)

Demonstratiivipronomineista *ihmisen* määritteinä esiintyvät selkokielisessä aineistossa *nämä* ja *ne*. *Nämä ihmiset* -rakenteella viitataan tekstissä aiemmin mainittuihin ihmisiin, mutta esiintymien tarkastelu ei ole kaikilta osin mahdollista siksi, että korpusaineisto koostuu lyhyistä katkelmista, joista osassa viittauskohde jää katkelman ulkopuolelle. Osoitan kuitenkin tuonnempana, että sanaparia käytetään selkokielessä joskus silloinkin, kun pelkän persoonapronominin tai tarkemmin luokittelevan substantiivin käyttö olisi mahdollista, mikä lisää sanaparin yleisyyttä. *Ne ihmiset* -rakenne puolestaan esiintyy aineistossa ainoastaan relatiivilauseen yhteydessä, jolloin relatiivilause määrittää koko substantiivilauseketta (ks. esimerkkiä 29). Samanlaista käyttöä on yleiskielessäkin, vaikka pelkkä pronomininikin olisi ihmisviitteinen (VISK § 720).

- (29) Islanninhevonen on hyvä vaihtoehto *nille ihmisille*, jotka eivät ratsasta joka päivä (Selkouutiset 4/2011).

Pronominien ihmisviitteisyyden osoittaminen selkoteksteissä on perusteltua, jos ajatuksena on, että lukijat eivät muuten osaa tunnistaa sitä. Aina ihmisviitteisyyden osoittaminen ei kuitenkaan ole tarpeellista, ja aineistossa on esimerkkejä *ihminen*-sanankäytöstä silloinkin, kun substantiivilausekkeen edussanana voitaisiin käyttää pelkkää ihmistarkoitteista pronominia. Tällöin kyseessä lienee lähinnä selkokirjoittajan maneerit, jonka voisi välttää käyttämällä persoonapronominia (ks. esimerkkiä 30) tai pelkkää kvanttoria *kukaan* (ks. esimerkkiä 31).

- (30) Noin joka kolmas suomalainen pitää omaa kuntaa hyvin tärkeänä. Jos oma kunta säilyy, *nämä ihmiset* [po. *he*] ovat valmiita tinkimään jopa palveluista ja hyväksymään verojen korottamisen. (Selkosanommat 4/2012.)
- (31) Itävaltalainen Felix Baumgartner teki toissa sunnuntaina jotain, mitä *kukaan ihminen* [po. *kukaan*] ei ole aikaisemmin tehnyt (Selkosanommat 19/2012).

Selkotekestä saattaa rasittaa liiallinen toisto, ja *ihmiseen* turvaututaan joskus silloinkin, kun muitakin ilmaisuja olisi käytettävissä. Maneerin piirteitä on esimerkiksi *ihminen*-sanankäytössä, kun viittaus voitaisiin tehdä persoonapronominilla (ks. esimerkkiä 32). Toistoa saattaa olla myös pronominin yhteydessä, vaikka viittaussuhde olisi

vertailurakenteen vuoksi ilmeinen (ks. esimerkkiä 33). Joskus toistoa on muuten vain liikaa, mikä runsaiden pronominiiviittausten kanssa tekee tekstistä vaikeasti hahmotettavaa ja nostaa abstraktiotasoa (ks. esimerkkiä 34). Abstraktiotasoa nostaa myös yläkäsitteen käyttö alakäsitteen sijaan (ks. esimerkkiä 35). Myös Kulkki-Nieminen (2010, 147) on havainnut, että yleiskielisten lähtötekstien tarkemmin luokittelevia ilmauksia saatetaan selkokielessä korvata *ihminen*-sanalla. Selkeyttä ja vaihtelua tekstiin toisi tarkemmin luokittelevien substantiivien ja persoonapronominien käyttö.

- (32) Hän on tullut tunnetuksi erityisesti siitä, että puhuu *ihmisille* selkeällä suomen kielellä lääketieteestä ja vastaa *ihmisten kysymyksiin* [po. *heidän kysymyksiinsä*] niin, että he ymmärtävät kuulemansa. (Selkouutiset 6/2011.)
- (33) On käynyt selväksi, että *onnelliset ihmiset* ovat seurallisempia kuin *muut ihmiset* [po. *kuin muut*] (Selkosanommat 3/2012).
- (34) Tutkijat ovat jo pidempään ihmetelleet, miksi *jotkut ihmiset* elävät pidempään ja sairastavat vähemmän kuin *muut*. Näyttää siltä, että yksi syy tähän ovat hyvät harrastukset. Harrastuksissa *nämä ihmiset* ovat saaneet läheisen ja vireän ystäväpiirin. *Ihminen* voi hyvin, kun hän harrastaa mieluista harrastusta yhdessä *mukavien ihmisten kanssa*. (Selkosanommat 16/2013.)
- (35) Poliisiin mukaan internetissä lasten ja nuorten keskustelupalstoilla on mukana myös aikuisia, jotka tekeytyvät nuoriksi. *Nämä ihmiset* [po. *nämä aikuiset*] saattavat olla esimerkiksi pedofiilejä eli lasten hyväksikäyttäjiä. (Selkouutiset 4/2011.)

Selkokielessä pronominin pääsanana olevalla *ihminen*-sanalla voidaan ohjata lukijaa kohti pronominin ihmisviitteistä tulkintaa. Osittain se on kuitenkin myös selkokirjoittajan maneeria, sillä joskus ihmisviitteisyyttä kirjoitetaan auki liikaa. Tämä johtaa suomen kielelle epätyypillisiin rakenteisiin, jotka ennemminkin vähentävät kuin lisäävät tekstin ymmärrettävyyttä.

6 Yhteenveto ja pohdinta

Tässä artikkelissa on tarkasteltu *ihminen*-sanan käyttöä selkokielisissä sanomalehtiteksteissä. Ensimmäisellä tutkimuskysymyksellä selvitettiin, missä muodoissa ja merkityksissä sanaa käytetään. Tulokset osoittavat, että *ihminen*-sanaa käytetään eniten kieliopillisissa sijoissa ja nominatiivia ja partitiivia on enemmän kuin yleiskielessä. Genetiivejä puolestaan on vähemmän kuin yleiskielessä, mikä todennäköisesti johtuu niiden muuttamisesta nominatiiveiksi selkokielistämisen myötä. Kieliopillisissa sijoissa suositaan monikollisia muotoja, ja selkokielessä *ihminen* taipuu muutenkin monikkokeskeisemmin

9 Korpuksessa on kirjoitusvirhe.

kuin yleiskielessä. Paikallissijat ovat selvästi harvinaisempia kuin kieliopilliset sijat. Essiivi ja translatiivi ovat hyvin harvinaisia, ja instruktiivia, abessiivia ja komitatiivia ei käytetä lainkaan. Sijamuotovalikoima on siis kapeutunut eikä taivutus toteudu maksimaalisesti, mikä kieli selko- ja yleiskielen eroista. Sijajakauma mukaileekin selkokielen ohjeita, joissa kieliopillisia sijoja ja paikallissijoja neuvotaan suosimaan, abstrakteja paikallissijoja varomaan ja vajaakäyttöisiä sijoja välttämään (Leskelä 2019, 142–143, ks. myös 166–167).

Ihminen esiintyy selkokielessä samoissa merkityksissä kuin yleiskielessä, mutta selkokielessä sillä kirjoitetaan auki ihmistarkoitteista tekijää silloin, kun tekijää ei tiedetä tai nimetä tarkasti. Tällöin *ihmisen* yläkäsitelmäisyys, epäspesifi viittausala ja geneerinen käyttöyhteys tyhjentävät merkityssisältöä, jolloin sana toimii lähinnä anonyyminä henkilösubjektina. *Ihminen*-sanalla voidaan siis kirjoittaa auki tekijää häivyttäviä rakenteita, kuten passiivia ja nollapersoonaa, jolloin siinä on piirteitä muodollisesta subjektista ja indefiniittisestä persoonapronominista. Anonyymin henkilösubjektin käyttö on hieman ristiriidassa selkokielen kriteerin kanssa, jonka mukaan ”passiivia käytetään vain silloin, kun tekijä ei ole tiedossa tai on yhdentekevä” (Selkokeskus 2018, kriteeri 67). Toisaalta *ihminen*-sanana tulkitseminen anonyymiksi henkilösubjektiksi tukee Kulkki-Niemisen (2010) havaintoa *ihminen*-sanana käytöstä selkokielen yleissubjektina, joka täydentää lauseen rakennetta ja nostaa esiin verbiin liittyvän tekijän. Passiivia koskeva selkokielen kriteeri (Selkokeskus 2019, kriteeri 67) kannattaisikin muotoilla toisin, jos passiivilauseita korvataan anonyymin henkilösubjektin sisältävillä aktiivilauseilla.

Toisella tutkimuskysymyksellä selvitettiin, millaiset käyttötavat lisäävät *ihminen*-sanana esiintymiä selkokielessä. Tulokset osoittavat, että subjektikäytön lisäksi käyttötavat liittyvät syrjimättömään kieleen, ihmistarkoitteisuuden korostamiseen ja selkokirjoittajien manereihin. Syrjimätöntä kieltä on lausekkeissa, joissa *ihminen*-sanana edellä on adjektiivimääräite, joka viittaa esimerkiksi vammaisuuteen, terveydentilaan, sosioekonomiseen asemaan, ikään tai etniseen taustaan. Tämä voidaan liittää identiteetti ensin-tyyliseen ilmaisutapaan, jolla viitataan ihmisiin tasavertaisesti. Syrjimätöntä kieltä ei mainita selkokielen kriteereissä, mutta sen lisäämistä kriteereihin kannattaisi harkita. Syrjimättömyyttä voidaan pitää selkokielen sisäänrakennettuna periaatteena. Selkokielen tarkoituksena on tehdä kielestä ja tiedosta saavutettavaa kaikille, ja kohderyhmiin kuuluu esimerkiksi vammaisia ja muistisairaita ihmisiä sekä suomen kieltä opiskelevia maahanmuuttajia (ks. esim. Selkokeskus 2019).

Ihminen voidaan lisätä selkokielessä pronominiäärin pääsanaksi, kun lukijaa ohjataan kohti pronominin ihmistarkoitteista tulkintaa. Joskus ihmistarkoitteisuutta kuitenkin korostetaan liikaa, jolloin siitä tulee selkokirjoittajan maneeriksi. Ylikorostamisessa *ihminen*-sanana käytetään silloinkin, kun käytettävissä olisi muita vaihtoehtoja. Tämä puolestaan lisää toistoa, mikä voi nostaa abstraktiotasoa ja tehdä tekstistä vaikeaselkoista. Maneerit saattavat liittyä mukautusprosessiin, jossa kirjoittaja pyrki lisäämään tekstin ymmärrettävyyttä mutta päätyy käyttämään tarpeettoman symmetrisiä rakenteita. Maneereilla on selvä yhteys myös selkokielen ohjeisiin: jos ohjeita tulkitaan ja noudatetaan jyrkästi, saadaan aikaan selkokieltä, johon hiipii suomen kielelle epätyypillisiä

piirteitä. Samalla ohjeet kuitenkin supistavat käytettävissä olevien kielellisten rakenteiden valikoimaa, jolloin rakenteita täytyy korvata jollakin tavalla. Siksi selkokielen tutkijoiden ja kehittäjien olisi syytä selvittää, mitä rakenteita on aidosti tarpeellista välttää selkokielessä ja missä konteksteissa. Lisäksi olisi syytä selvittää, milloin ilmaisukeinoja kannattaa hakea muualta kuin yleiskielen normeista. Tämä vähentäisi kirjoittajakohtaista vaihtelua ja selkeyttäisi selkokielen olemusta suomen kielen muotona.

Lähteet

- AIRAKSINEN, ELLA 2019: *Puhuttelevaa selkokieltä. Vertaileva tekstianalyysi puhuttelun keinoista ja kohteliaisuudesta selko- ja yleiskielisessä oppaassa*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, Helsinki. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:hulib-202001281169>
- CSC - Tieteen tietotekniikan keskus 2004: *Suomen sanomalehtikielen taajuussanasto* [tekstikorpus]. Kielipankki. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:lb-201405272>
- DIXON, ROBERT M. W. 2009: *Grammatical topics*. Oxford University Press, Oxford.
- DUNN, DANA – ANDREWS, ERIN 2015: Person-first and identity-first language. Developing psychologists' cultural competence using disability language. *The American Psychologist* 70 (3), 255–264. <https://doi.org/10.1037/a0038636>
- Euroopan unionin neuvosto, Pääsihteeristö 2018: *Osallistava viestintä neuvoston pääsihteeristössä*. https://www.consilium.europa.eu/media/35449/fi_brochure-inclusive-communication-in-the-gsc.pdf [viitattu 19.3.2021].
- GRANELLO, DARCY – GIBBS, TODD 2016: The power of language and labels. “The mentally ill” versus “People with mental illnesses”. *Journal of Counseling and Development* 94 (1), 31–40. <https://doi.org/10.1002/jcad.12059>
- HALMARI, HELENA 2011: Political correctness, euphemism, and language change. The case of ‘people first’. *Journal of Pragmatics* 43 (3), 828–840. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2010.09.016>
- HANSEN-SCHIRRA, SILVIA – MAASS, CHRISTIANE (toim.) 2020: *Easy language research: Text and user perspectives*. Frank & Timme, Berlin. <https://doi.org/10.25528/043>
- HELASVUO, MARJA-LIISA 2006: Passive – personal or impersonal? A Finnish perspective. MARJA-LIISA HELASVUO ja LYLE CAMPBELL (toim.): *Grammar from the human perspective. Case, space and person in Finnish*, 233–255. John Benjamins, Amsterdam. <https://doi.org/10.1075/cilt.277.16hel>
- Helsingin yliopisto 2017: *1990- ja 2000-luvun suomalaisia aikakaus- ja sanomalehtiä -korpus, versio 2* [tekstikorpus]. Kielipankki. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:lb-2017091901>
- JOKELA, HANNA 2017: *Se*-pronomini muodollisena subjektina suomenoppijoiden teksteissä. *Lähivertailuja* 27, 107–131. <https://doi.org/10.5128/LV27.03>
- JUUSOLA, MARKKU 2020: Sote parantaa terveystalvueluja. *Selkosanommat* 21.10.2020. <https://selkosanommat.fi/kotimaa/sote-parantaa-terveyspalveluja/> [viitattu 3.1.2021].
- Kehitysvammaisten tukiliitto ry [verkkosivu]. <https://www.tukiliitto.fi/> [viitattu 4.2.2021].
- Kielitoimiston sanakirja 2020. Kotimaisten kielten keskus ja Kielikone Oy, Helsinki. URN:NBN:fi:kotus-201433
- KITAGAWA, CHISATO – LEHRER, ADRIENNE 1990: Impersonal uses of personal pronouns. *Journal of Pragmatics* 14 (5), 739–759. [https://doi.org/10.1016/0378-2166\(90\)90004-w](https://doi.org/10.1016/0378-2166(90)90004-w)
- KULKKI-NIEMINEN, AULI 2010: *Selkoistettu uutinen. Lingvistinen analyysi selkotekstin erityispiirteistä*. Tampere University Press, Tampere. <http://urn.fi/urn:isbn:978-951-44-8093-5>
- KUSTERS, WOUTER 2008: Complexity in linguistic theory, language learning and language change. MATTI MIESTAMO, KAIUS SINEMÄKI ja FRED KARLSSON (toim.): *Language complexity: Typology, contact, change*, 3–22. John Benjamins, Philadelphia. <https://doi.org/10.1075/slcs.94.03kus>
- LAITINEN, LEA 1995: Nollapersoona. *Virittäjä* 99 (3), 337–358. Kotikielen seura, Helsinki.
- 2006: Zero person in Finnish. A grammatical resource for construing human reference. MARJA-

- LIISA HELASVUO ja LYLE CAMPBELL (toim.): *Grammar from the human perspective. Case, space, and person*, 209–231. John Benjamins, Amsterdam.
- LEINO, PENTTI – ÖSTMAN JAN-OLA 2008: Language change, variability, and functional load. Finnish genericity from a constructional point of view. JAAKKO LEINO (toim.): *Constructional reorganization*, 37–54. John Benjamins, Amsterdam. <https://doi.org/10.1075/cal.5.03lei>
- LESKELÄ, LEEALAURA 2019: *Selkokieli. Saavutettavan kielen opas*. Kehitysvammaliitto, Helsinki.
- LESKELÄ, LEEALAURA – KULKKI-NIEMINEN, AULI 2015: *Selkokirjoittajan tekstilajit*. Kehitysvammaliitto, Helsinki.
- MCENERY, TONY – HARDIE, ANDREW 2011: *Corpus linguistics. Method, theory and practice*. Cambridge University Press, Cambridge. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511981395>
- MIKKONEN, SEIJA 2020: *Nominitaivutuksen periaatteiden toteutuminen selkokielisissä informoivissa teksteissä*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, Helsinki. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:hulib-202006223365>
- PAJUNEN, ANNELI – PALOMÄKI, ULLA 1984: *Tilastotietoja suomen kielen rakenteesta 1*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsinki.
- PAJUNEN, ANNELI – VIRTANEN, PATRIK 2002: *Helsingin sanomat 2000–2001 (=HS2000)*. Morfosyntaktisesti analysoitu hakutietokanta, 31 miljoonaa sanamuotoa. ContextMill. The easy to use concordancer. Aurit Software, Turku.
- PIEHL, AINO 2018: Kohti syrijmätöntä kielenkäyttöä. *Kielikello* (2). <https://www.kielikello.fi/-/xxx> [viitattu 19.3.2021].
- Selkokeskus 2018: *Selkomittari*. Selkokeskus, Kehitysvammaliitto. https://selkokeskus.fi/wp-content/uploads/2018/10/SELKOMITTARI_2018_11.10.18.pdf [viitattu 20.11.2020].
- 2019: *Selkokielen tarvearvio*. Selkokeskus, Kehitysvammaliitto. <https://selkokeskus.fi/wp-content/uploads/2019/02/Tarvearvio-2019.pdf> [viitattu 10.3.2021].
- SUOMALAINEN, KARITA 2018: Sinä, konteksti ja monitulkintaisuus. *Virittäjä* 122 (3), 320–355. <https://doi.org/10.23982/vir.63686>.
- SVENONIUS, PETER 2002: *Subjects, expletives, and the EPP*. Oxford University Press, Cary. The American Psychological Association. *Bias-free language*. <https://apastyle.apa.org/style-grammar-guidelines/bias-free-language> [viitattu 2.3.2021].
- TOGNINI-BONELLI, ELENA 2001: *Corpus linguistics at work*. John Benjamins, Amsterdam. <https://doi.org/10.1075/scl.6>
- UOTILA, ELIISA 2020: Selko suomessa. Selkokielen kehitys ja sovelluksia. *Puhe ja kieli* (4), 307–324. <https://doi.org/10.23997/pk.74581>
- Vammaisfoorumi ry [verkkosivu]. <https://vammaisfoorumi.fi/> [viitattu 4.2.2021].
- VIRTANEN, HANNU 2006: Selkokirjoista selkokieleeseen. Tapahtui vuosina 1981–1990. LEEALAURA LESKELÄ ja HANNU VIRTANEN (toim.): *Toisin sanoen. Selkokielen teoriaa ja käytäntöä*, 87–103. Kehitysvammaliitto, Helsinki.
- 2012: *Selkokielen käsikirja*. Opikie, Helsinki.
- VISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA R. – ALHO, IRJA 2004: *Iso suomen kielioppi*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. Verkkoersio <http://scripta.kotus.fi/visk>
- Yleisradio. *Ylen suomenkielisen uutisarkiston selkouutiset 2011–2018*, sekoitettu, Korp [tekstikorpus]. Kielipankki. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:lb-2019121204>

IDASTIINA VALTASALMI: Understanding ihminen ('human, person'): The meanings and use of the word ihminen in easy Finnish newspaper texts

This article studies the use of the word *ihminen* ('human' or 'person') in newspaper texts written in easy Finnish. It focuses on the differences between easy Finnish and standard Finnish as well as the meanings and use of *ihminen* in linguistic structures that are characteristic of easy Finnish. The study aims to answer two questions: 1) In which forms and meanings is *ihminen* used in easy Finnish, and how often? and 2) Why is *ihminen* frequent in easy Finnish, and how is it used? Answers to these questions are researched by examining the occurrences of *ihminen* in the easy-to-read newspaper corpus Selkosanomat/Selkoutiset and comparing them to material that had been written in standard Finnish. In addition to this, the occurrences are compared to the norms of easy and standard Finnish. The study uses a corpus-driven approach, allowing the subject of the research to emerge from the data.

The present study shows that in easy Finnish, the word *ihminen* is mainly used in the same way as in standard Finnish. However, there are also uses that are characteristic of easy Finnish. The word *ihminen* in easy Finnish is most frequently used in grammatical cases, and the range of these cases has narrowed following the guidelines of this language. Marginal cases are not used at all, and abstract locative cases are used very rarely. In easy Finnish, *ihminen* may be used to refer to an anonymous human agent so that agent-demoting structures, such as passive and zero person, can be adapted into active voice sentences. As a consequence, *ihminen* receives the characteristics of a formal subject and an indefinite personal pronoun.

In easy Finnish, *ihminen* is often used due to bias-free language, emphasising human reference, and easy language writers' mannerisms. The uses reflect a collaboration between developers of easy Finnish and disability organisations, as well as writers' endeavours to follow the guidelines of easy Finnish to make language accessible. The article demonstrates how strict adherence to the principles of easy Finnish narrows the range of available linguistic structures, while the need for expression stays the same. As a result, easy Finnish might start to display characteristics atypical of the Finnish language, the necessity of which should be studied more closely.

Idastiina Valtasalmi
idastiina.valtasalmi@tuni.fi